

Píše Ladislav Futtera

(E*forum, 28. 02. 2018)

Ediční řada *Wechselwirkungen* si klade za cíl „představit kontakty rakouské literatury k ostatním (především evropským) literaturám z komparatistické perspektivy v nejširším smyslu slova“ (s. 433). Ze široce rozkročeného komparatistického hlediska vychází i osmnáctý svazek edice, soubor studií vydavatele této řady, profesora slavistiky na vídeňské univerzitě **Stefana Simoneka Von Lenau zu „Laibach“**. ***Beiträge zu einer Kulturgeschichte Mitteleuropas*** (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2016).

Šestnáct studií z let 2000–2013, autorem pro knižní vydání přehlednutých, se zabývá širokou paletou témat od recepcí Nikolausa Lenaua ve slovanských literaturách až po dekonstrukci národních hymen v textech kontroverzní kapely Laibach. V centru zájmu ovšem leží literární moderna přelomu 19. a 20. století ve středoevropském kontextu, tj. v zásadě v hranicích Rakousko-Uherska (za zvážení stojí vhodnost historicky zatíženého termínu „Mitteleuropa“ oproti pojmu „Zentraleuropa“, užívaného například Moritzem Csákyem), respektive prostředkování mezi vídeňskou modernou a slovanskými středoevropskými literaturami. Této epoše se věnují první čtyři oddíly knihy (*Lineare und zirkuläre Rezeptionsverläufe im Kontext der Moderne; Zwischen Galizien und Wien; Orte der Moderne a Korrespondenzen*), po nich následuje trojice studií věnujících se současnému reflexím dědictví c. k. mocnářství a závěrečná metodologická úvaha. V jednotlivých studiích se opakovaně vynořují jména mj. ukrajinského básníka Ivana Franka a Josefa Svatopluka Machara, kteří přispívali do týdeníku *Die Zeit*, řízeného Hermannem Bahrem. Tématem dalších příspěvků pak jsou kontakty polsky a německy publikujícího spisovatele Tadeusze Rittnera s Peterem Altenbergem, topoi vídeňského parku a kavárny v díle slovinského modernisty Ivana Cankara či recepcí Huga von Hofmannsthal v českém prostředí.

Šíře záběru je jednou z hlavních deviz Simonekovy knihy i pro českého čtenáře. Nabízí se zvláště konfrontace jeho postřehů s pracemi Lucie Merhautové (Kostrbové). Zatímco Merhautová v monografii *Mezi Prahou a Vídní* (Praha: Academia, 2011) pečlivě sleduje kontakty J. S. Machara na H. Bahra a týdeník *Die Zeit* a síť vídeňských přátel českého básníka, do níž patřil mimo jiné Polák Zenon Przesmycki, Simonek upozorňuje na styky polského spisovatele s redaktorem *Die Zeit* (s. 211–239). Dohromady se tak vytváří plastický obraz sítě kontaktů mezi obdobně smýšlejícími spisovateli z různých částí monarchie.

Problémem se však leckdy ukazuje být hloubka. Simonek se občas na základě marginální zmínky v pramenech dopouští unáhlených soudů. Příkladem může být

studie *Zur widersprüchlichen Rezeption Hugo von Hofmannsthals in der tschechischen Literatur um 1900* (s. 39–50). Simonek si z české recepce Hofmannsthala vybírá pouze zmínky u Karla Tomana, J. S. Machara a F. X. Šaldy. Na Šaldovi jej zaujala esej *Ležela země přede mnou, vdova po duchu*, poslední text zařazený do souboru *Boje o zítřek*. Šalda zde uvádí prostředí venkovské židovské nálevny (konotované oproti předchozímu výjevu se slovenskou dívkou a následující rozmluvy s českým dělníkem negativně) slovy: „Z prvního patra hlaholí smích a perlí se zpěv synů a dcer židovských a klavír úpí a sténá pod ‚Tristanem a Isoldou‘ nebo pod ‚Meistersingry‘. Odtud je slyšet také někdy, jak deklamují verše Hauptmannovy nebo Hofmannsthalovy.“ Simonek v Šaldově eseji oprávněně nalézá styčné body s Manifestem české moderny, jenž proklamoval zájem o ženskou a sociální otázku, avšak zmínění Hofmannsthala v negativním kontextu interpretuje jako vymezení se vůči esteticismu vídeňské moderny (s. 47–48). Této interpretaci se ale zpěčuje Hofmannsthalovo sousedství s Hauptmannem, jehož dílo – přinejmenším v naturalistické fázi – bylo sociální otázkou silně ovlivněno. Triáda Wagner – Hauptmann – Hofmannsthal je zde synekdochou německojazyčné kultury, Šalda jejím prostřednictvím (i s pomocí silně antisemitských obrazů) delegitimizuje snahu generace mladých Židů vplynout do německé kultury, přičemž je obviňuje z epigonství a provinciálnosti. Činit na tomto základě závěry o vztahu k vídeňské moderně (tento komplex je zde nahlížen dosti homogenně, aniž by byl brán ohled na vnitřní dynamiku proudů, které se k němu hlásí) se zdá být neoprávněné.

Obdobnou nepodloženou interpretaci je možné nalézt i v textu *Austriakische Simulakra in der tschechischen Literatur der letzten Jahrzehnte* (s. 275–293), v němž Simonek shromažďuje doklady postmoderní hry s významy, jejímž předmětem se stávají příslušníci habsburského rodu. Snahu zasadit do kontextu postmoderní hry s realitou předmluvu Jana Skácela *Místo eseje dopis císařovně* k výboru z díla Karla Jaromíra Erbena z roku 1969, stylizovaný jako dopis císařovně Sissi (s. 277), znevěrohodňuje věcný omyl. Motto předmluvy „Jakož pak Kytice přivítána jest srdečným pozdravem celého národa, dostalo se jí i vzácného vyznamenání, že přijata jest do příruční bibliotéky J. V. císařovny Eližběty. (Dobová recenze)“ Simonek pokládá za mystifikaci, jedná se však o lehce upravenou větu z oslavného Erbenova životopisu od Václava Zeleného, otištěného v druhém ročníku almanachu *Máj* z roku 1859 (Václav Zelený: *Karel Jaromír Erben*. In: Vítězslav Hálek (ed.): *Máj. Jarní almanach na rok 1859*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1859, s. 102). Podobně zavádějící jsou i závěry rozboru zmínek o habsburském rodu v hrách Divadla Járy Cimrmana. Simonek kritiku a zesměšnění Habsburků interpretuje jako dekonstrukci habsburského mýtu (s. 286–287). Cimrmanovské texty se snaží o depatetizaci českého národního příběhu v době pobělohorské, který ale není zcela negován, naopak častá kritika Vídně jej v podstatě potvrzuje. Vedle úsměvného pohledu na sklonek 19. století je toto období konotováno jako záruka stability oproti následujícím dějinným zvrátům, což je jeden z hlavních atributů habsburského mýtu. Až do vydání poslední cimrmanovské hry *České nebe* z roku 2008 byl Cimrman nerozlučně spjat s dobou, „kdy se tančil vídeňský valčík, kdy se lidé učili létat a telefonovat, kdy se tlačili u pokladen prvních kinematografů. [...] Ve chvíli, kdy se onen vídeňský valčík ztrácí v rachotu výstřelů

první světové války, ztrácí se z dějin i stopa našeho Járy Cimrmana“ (Ladislav Smoljak / Zdeněk Svěrák: *Divadlo Járy Cimrmana*. Praha: Melantrich 1988, s. 290).

Souvztažnost mezi Járou Cimrmanem a habsburským mýtem částečně pramení z použité metodologie. Simonek se hlásí ke konceptu postkoloniálních studií, především k Homimu K. Bhabhovi a Gayatře Chakravortě Spivakové. Tento koncept, popisující původně situaci v bývalém britském impériu, se na habsburskou monarchii pokusil aplikovat již sborník *Habsburg postcolonial. Machtstrukturen und kollektives Gedächtnis* (Innsbruck: Studien Verlag, 2003). Koloniální studie nabízejí pestré instrumentarium pro kritickou analýzu situace v mnohonárodnostním státě s vůdčí, privilegovanou kulturou, ideologií či jazykem a s tlakem na homogenizaci. Jak upozornil již Vlastimil Hála v recenzi zmíněného sborníku, riziko tohoto přístupu tkví v potenciálním hyperkriticizmu a jednostrannosti interpretace zaměřené výhradně na dekonstrukci habsburského mýtu (Vlastimil Hála: „*Postkoloniální*“ pohled na habsburský mýtus. *Soudobé dějiny* 11, 2004, č. 1-2, 2004, s. 235-236). Jan Surman pak na příkladu přijetí postkoloniálního narativu v polském prostředí doložil, že tento přístup dekonstruuující mytologii vůdčí entity naopak může posílit národní mytologii neprivegovaného společenství, které se může prezentovat jednostranně jako oběť (Jan Surman: *Postkolonialismus*. In: Johannes Feichtinger / Heidemarie Uhl: *Habsburg neu denken. Vielfalt und Ambivalenz in Zentraleuropa*. Böhlau: Wien / Köln / Weimar, 2016, s. 181-187). S oběma úskalími se Simonek, jak ukazují předchozí poznámky, zcela nevyrovnal.

Metodologická východiska navíc nejsou používána konzistentně. Např. studie věnovaná polsko-německému spisovateli Tadeuszi Rittnerovi je napsána pod vlivem (značně problematické) teorie menšinové literatury a deterritorializace Gillesse Deleuze a Félixse Guattariho (s. 52-53). Tomu odpovídá i závěrečná metodologická poznámka, v níž se Simonek pokouší uvést v soulad Bhabhův koncept hybridity a třetího prostoru (meziprostoru) s konceptem plurality Moritze Csákyho, pulzačního modelu dějin literatury Petera Zajace a konečně i zmíněného Deleuze s Guattarim (s. 358-359). V takovém metodologickém synkretismu se však původně inspirativní a potenciálně přínosný koncept pouze rozmělnuje a ztrácí.

Stefan Simonek: *Von Lenau zu „Laibach“*. *Beiträge zu einer Kulturgeschichte Mitteleuropas*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2016, 434 s.

www.ipssl.cz